

MOLIYAVIY INKLYUZIYANI RIVOJLANTIRISH ORQALI KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH ISTIQBOLLARI

Sodiqova Gulobar Narzulla qizi

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti

nazarovagulobar@gmail.com

Bugungi kunda kambag'allikni qisqartirish faqat ijtimoiy nafaqa yoki vaqtinchalik moddiy yordam bilan cheklanmaydi. Barqaror natijaga erishish uchun aholining iqtisodiy faolligini oshirish, daromad topish imkoniyatlarini kengaytirish va moliyaviy resurslardan foydalanishdagi tengsizliklarni kamaytirish zarur. Shu nuqtayi nazardan moliyaviy inklyuziya kambag'allikka qarshi kurashning zamonaviy va samarali vositalaridan biri sifatida qaralmoqda.

Moliyaviy inklyuziya deganda aholining barcha qatlamlari, ayniqsa kam daromadli oilalar, ayollar, yoshlar, qishloq aholisi va norasmiy bandlikda faoliyat yuritayotgan fuqarolarning bank hisobvaraqlari, to'lov tizimlari, jamg'arma, sug'urta, kredit va mikromoliyaviy xizmatlardan qulay, xavfsiz va maqbul narxlarda foydalanish imkoniyatiga ega bo'lishi tushuniladi. Bunday imkoniyatlar aholiga o'z daromadini rejalashtirish, favqulodda xarajatlarga tayyor turish, kichik biznes boshlash va ta'lim yoki sog'liqni saqlashga sarmoya kiritish imkonini beradi.

O'zbekiston sharoitida moliyaviy inklyuziya masalasi oxirgi yillarda yanada dolzarb bo'lib bormoqda. Raqamli bank xizmatlari, bank kartalari, QR-to'lovlar va mobil ilovalar orqali aholining moliyaviy xizmatlardan foydalanish darajasi oshmoqda.

Ilmiy tadqiqotlarda moliyaviy inklyuziya kambag'allikni kamaytirish bilan bir nechta kanallar orqali bog'lanadi. Birinchidan, bank hisobvaraqlari va raqamli to'lovlar daromadlarni xavfsiz saqlash hamda xarajatlarni nazorat qilishga yordam beradi. Ikkinchidan, mikrokredit va kichik hajmdagi moliyalashtirish tadbirkorlik faoliyatini boshlash yoki kengaytirish imkonini beradi. Uchinchidan, sug'urta va jamg'arma mahsulotlari uy xo'jaliklarini iqtisodiy shoklardan himoya qiladi.

Raqamli moliyaviy inklyuziya an'anaviy bank infratuzilmasi yetarli bo'lmagan hududlar uchun ayniqsa muhimdir. Mobil telefon, internet va elektron to'lov tizimlari orqali xizmat ko'rsatish xarajatlari kamayadi, masofa va vaqt bilan bog'liq to'siqlar qisqaradi. Shu sababli raqamli bank xizmatlari qishloq joylarda, kichik tadbirkorlar orasida va norasmiy bandlikdagi fuqarolar uchun moliyaviy imkoniyatlarni kengaytiradi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, moliyaviy inklyuziya faqat hisob ochish yoki karta berish bilan cheklanmaydi. Muhimi, aholi ushbu xizmatlardan muntazam, ongli va iqtisodiy foyda keltiradigan tarzda foydalana olishi kerak. Shuning uchun moliyaviy inklyuziyaning keyingi bosqichi xizmatlardan real foydalanish sifati, moliyaviy salomatlik va mas'uliyatli qarz olish madaniyatini rivojlantirish bilan bog'liq bo'lishi lozim.

O'zbekistonda so'nggi yillarda moliyaviy xizmatlar infratuzilmasi tez rivojlandi. Bank kartalari sonining ortishi, masofaviy bank xizmatlari foydalanuvchilarining ko'payishi va POS-terminallar orqali operatsiyalar hajmining o'sishi naqd pulsiz hisob-kitoblarning kengayib borayotganini ko'rsatadi. Bu jarayon aholining bank tizimiga bo'lgan ishonchini oshirish bilan birga, iqtisodiy operatsiyalar shaffofligini ham kuchaytiradi.

Quyidagi jadval O'zbekistonda moliyaviy inklyuziya ko'rsatkichlari va ularning kambag'allikni qisqartirish bilan bog'liqligini umumlashtiradi.

1-jadval

O'zbekistonda moliyaviy inklyuziyaning asosiy ko'rsatkichlari va kambag'allikni qisqartirishga ta'siri (2024–2025 yy.)

Ko'rsatkich	2024-yil	2025-yil	Mazmuni
Rasmiy moliyaviy muassasada hisobga ega kattalar ulushi	55 %	59 %	Bank xizmatlariga kirish darajasini tavsiflaydi.
Masofaviy bank tizimlari foydalanuvchilari	45,0 mln	52,9 mln	Raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanish ko'lamini ko'rsatadi.
Muomaladagi bank kartalari soni	62,0 mln	62,3 mln	Naqd pulsiz hisob-kitoblar infratuzilmasi rivojlanishini aks ettiradi.
POS-terminallar orqali operatsiyalar hajmi	326,7 trln so'm	212,2 trln so'm (I yarim yillik)	Savdo va xizmatlarda raqamli to'lovlar faolligini ifodalaydi.
Kambag'allik darajasi	8,9 %	5,8 %	Aholi farovonligi oshishi va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash samaradorligini ko'rsatadi.
Mikromoliyaviy xizmatlardan foydalanuvchilar ulushi	21 %	24 %	Kam daromadli qatlamlarning moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatini tavsiflaydi.

Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki statistik ma'lumotlari, moliyaviy inklyuziya bo'yicha ADB hisoboti, Jahon banki Global Findex ma'lumotlari hamda kambag'allik darajasiga oid rasmiy xabarlar asosida muallif tomonidan tuzildi.

Jadval ma'lumotlari moliyaviy inklyuziya ko'rsatkichlarining yaxshilanishi kambag'allikni qisqartirish bilan bog'liq ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni aks ettiradi. Masofaviy bank xizmatlari foydalanuvchilari sonining oshishi, bank kartalari infratuzilmasining kengayishi va raqamli to'lovlar hajmining yuqoriligi aholining moliyaviy tizimga kirishini osonlashtirmoqda. Shu bilan birga, kambag'allik darajasining pasayishi moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari, bandlik va daromad manbalarining kengayishi bilan uzviy bog'liq.

Kambag'allik ko'pincha faqat past daromad bilan emas, balki moliyaviy xizmatlardan chetda qolish, favqulodda holatlarda pul topa olmaslik, norasmiy qarzlarga qaramlik va iqtisodiy qarorlar qabul qilishda ma'lumot yetishmasligi bilan ham izohlanadi. Shu sababli moliyaviy inklyuziya kambag'allikning chuqurlashuvini oldini oluvchi institutsional mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyati kam daromadli oilalarga daromad va xarajatlarni tartibga solish imkonini beradi. Masalan, raqamli to'lovlar orqali ish haqi, pensiya, nafaqa va ijtimoiy to'lovlarni to'g'ridan-to'g'ri hisobvaraqqa o'tkazish xarajatlarni kamaytiradi,

pul mablag'larining yo'qolishi yoki norasmiy usullarda sarflanishi xavfini pasaytiradi. Bu esa uy xo'jaliklarining moliyaviy intizomini mustahkamlaydi.

Moliyaviy inklyuziya tadbirkorlikni rivojlantirish orqali ham kambag'allikni qisqartiradi. Kichik biznes uchun kichik hajmdagi kreditlar, mikromoliyaviy xizmatlar va raqamli to'lovlar yangi mijozlar bilan ishlash, savdo aylanmasini oshirish va daromadni rasmiylashtirish imkonini beradi. Ayniqsa ayollar va yoshlar uchun moliyaviy xizmatlar mustaqil daromad manbai yaratishda muhim ahamiyatga ega.

Ilmiy adabiyotlarda moliyaviy inklyuziya va kambag'allik o'rtasida salbiy bog'liqlik mavjudligi qayd etiladi: moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyati kengaygan sari kambag'allik darajasi pasayishga moyil bo'ladi. Biroq bu ta'sir avtomatik tarzda yuzaga kelmaydi; moliyaviy savodxonlik, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish, kredit baholash tizimlari va adolatli foiz stavkalari kabi omillar muhim rol o'ynaydi.

Xulosa qilib aytganda, moliyaviy inklyuziyani kengaytirish kambag'allikni qisqartirishning muhim va samarali vositasidir. Bank hisobvaraqlari, raqamli to'lovlar, mikromoliyaviy xizmatlar va moliyaviy savodxonlik aholining iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytiradi, daromadlarni boshqarish va jamg'arma shakllantirishga yordam beradi.

O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, moliyaviy infratuzilmaning rivojlanishi va raqamli xizmatlardan foydalanish darajasining oshishi kambag'allikni kamaytirish jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Biroq bu jarayonni barqaror qilish uchun xizmatlardan foydalanish sifati, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish, moliyaviy savodxonlik va mas'uliyatli kreditlash madaniyatini kuchaytirish talab etiladi.

Moliyaviy inklyuziya faqat bank xizmatlari sonini ko'paytirish emas, balki aholi farovonligini oshirish, iqtisodiy faollikni rag'batlantirish va ijtimoiy tenglikni mustahkamlashga qaratilgan kompleks siyosat sifatida rivojlantirilishi lozim. Shu yondashuv O'zbekistonda kambag'allikni qisqartirishning uzoq muddatli va barqaror natijalarini ta'minlaydi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. To'lov tizimlari va masofaviy bank xizmatlari bo'yicha statistik ma'lumotlar.
2. Asian Development Bank. Assessment of the State of Financial Inclusion in Uzbekistan. 2025.
3. World Bank. The Global Findex Database 2025: Connectivity and Financial Inclusion.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi hamda rasmiy axborot manbalari: kambag'allik ko'rsatkichlari bo'yicha ma'lumotlar.
5. Mushtaq R., Bruneau C. Microfinance, financial inclusion and ICT: Implications for poverty and inequality. Technology in Society, 2019.
6. Tay L.Y., Tai H., Tan G. Digital financial inclusion: A gateway to sustainable development. Heliyon, 2022.
7. Tsouli D. Financial Inclusion, Poverty, and Income Inequality: Evidence from High, Middle, and Low-income Countries. Scientific Annals of Economics and Business, 2022.